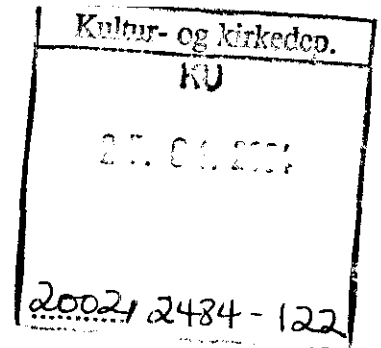




DEN NORSKE
FORLEGGERFORENING
THE NORWEGIAN PUBLISHERS ASSOCIATION



Kultur- og kirkedepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 Oslo

Oslo, 26. april 2004
Også sendt per e-post

HØRINGSUTTALELSE VEDRØRENDE DEN PÅGÅENDE OMDANNINGEN AV NORSK SPRÅKRÅD

Vi viser til Kultur- og kirkedepartementets høringsbrev av 20.1.2004 vedrørende den pågående omdanningen av Norsk språkråd.

Vårt medlem Ola Haugen i Cappelen har vært i kontakt med rådgiver Ingvar Engen om utsettelse av høringsfristen og er blitt gitt slik utsettelse til i dag, 26. april.

Den norske Forleggerforening (Forleggerforeningen) støtter initiativet om å omdanne Norsk språkråd til et mer utadrettet kompetanseorgan for norsk språk og er i hovedsak enige i de synspunktene som fremkommer i prosjektskissen av 24. mars 2003. I vår høringsuttalelse om St.meld. nr. 48 (2003- 2003) har vi også gitt vår tilslutning til de målene og rammene som trekkes opp for språkpolitikken fremover. I vår høringsuttalelse nå vil vi begrense oss til å kommentere de tre hovedspørsmålene som departementet særlig ønsker at høringsinstansene skal vurdere. Vi vil også i pkt. 1 legge hovedvekten på forhold som er særlig aktuelle for forlagsbransjen.

1 Synspunkter på aktuelle språkpolitiske utfordringer

Det viktigste målet for språkpolitikken er å sikre at norsk også i fremtiden opprettholdes som et komplett og samfunnsbærende språk. For at det skal la seg gjøre, vil det være nødvendig at alle grupper norske språkbrukere opplever norsk som et effektivt, nyansert, mangfoldig og presist redskap for tanker, meninger og følelser på alle områder og for all kommunikasjon med andre norsktalende. Det er videre viktig at de føler seg hjemme i språket, at talespråket og skriftspråket får anledning til å utvikle seg parallelt slik at avstanden ikke blir for stor. Og det er viktig at det språklige mangfoldet opprettholdes i skriftspråket, og at språket videreutvikles slik at det dekker de behovene som den teknologiske, vitenskapelige og samfunnsmessige utviklingen krever. Vi vil særlig legge vekt på behovet for å sikre en videreutvikling av norsk fagspråk, som på flere områder i dag ser ut til å kunne stagnere på grunn av at engelsk tar over, blant annet innenfor forskning og høyere utdanning. I overskuelig fremtid mener vi at disse målene i like stor grad må gjelde begge skriftformer, bokmål så vel som nynorsk.

Den store utfordringen blir å gjøre det man kan for å sørge for at en slik utvikling som skissert ovenfor, finner sted. Det krever en språkmyndighet som engasjerer seg aktivt i språksituasjonen og språkutviklingen på mange måter og områder. Selv om erfaringen viser at

man ikke kan styre språkutviklingen i enhver retning, tror vi likevel at mye kan gjøres for å hindre en uønsket utvikling, så sant man får språkbrukerne med seg. Det blir oppgaven for det nye språkgorganet å finne frem til måter og metoder som er effektive for dette formålet. Og det blir myndighetenes oppgave å gi det nye organet de nødvendige rammevilkår som gjør det i stand til å gjennomføre sine planer.

Mange forskjellige virkemidler må tas i bruk i den forbindelse. Holdningsskapende tiltak vil antakelig være viktigst slik at man skaper en positiv og aktiv interesse i brede lag av befolkningen for å bruke og opprettholde norsk på alle områder. En slik allmenn holdning til språket vil være nødvendig for at andre virkemidler skal aksepteres og få effekt. Det vil særlig måtte dreie seg om virkemidler som tar sikte på å legge forholdene til rette på forskjellige områder slik at norsk språk brukes, utvikles og styrkes, og det vil måtte skje i form av påbud så vel som stimulering.

Departementet mener at språknormen nå bør få anledning til å bli stående gjennom lengre tid, og at normeringsendringer ikke bør være en kontinuerlig prosess, men skje i form av mer omfattende og helhetlige reformer med lengre mellomrom. Vi er enig i det som synes å være hovedtanken i dette standpunktet. Men vi vil samtidig understreke at det likevel er et kontinuerlig behov for normering av nye ord som kommer inn i vårt alminnelige språklige repertoar, ofte som importord. Navn på personer, steder, fenomener og institusjoner knyttet til fremmede kulturer, ofte også til språk med andre alfabeter og fremmede skrifttegn, dukker stadig opp i nyhetsbildet, og vil ganske sikkert gjøre det hyppigere i fremtiden som følge av at verden bindes stadig tettere sammen. Skal norsk skriftspråk opprettholdes som et tidsmessig og komplett språk, er det nødvendig at en stor del av disse ordene finner sin plass i norsk skriftspråk på en hensiktsmessig måte, gjennom norvagisering eller fornorskning. Andre normeringsbehov vil også måtte håndteres fortløpende. Og til det formålet trengs det et organ med normeringsmyndighet og -kompetanse.

For våre medlemsforlag er det helt avgjørende at norsk opprettholdes som det kultur- og samfunnsbærende språket i Norge. Det er fordi norsk språk står sterkt på alle viktige områder for norske lesere og fordi norske forlag i dag klarer seg godt i konkurransen med utenlandske forlag. Dersom engelsk overtar som et likeverdig eller foretrukket språk for visse sjangere, samfunnsområder eller fagområder, vil utenlandske forlag og forfattere raskt komme til å dominere bokutgivelsene på slike felt. Norske forlag og forfattere vil av mange grunner ha små muligheter til å kunne ta opp konkurransen, uansett om de velger å utgi bøkene¹ på norsk eller engelsk. Etter vår mening er det viktig for en selvstendig kulturnasjon at den har forfattere som skriver bøker innenfor alle fagområder og sjangere, og at den har forlag som utgir dem. Og det er et forhold som gjelder uansett om bøkene er på nasjonalspråket eller på for eksempel engelsk. Det dreier seg om å opprettholde og videreutvikle en litterær og faglig aktivitet som har basis i egen befolkning, egne tradisjoner og erfaringer og egen samfunns- og virkelighetsforståelse. Uten et norsk skriftspråk som har en samfunns- og kulturbærende posisjon, vil den litterære produksjonen i Norge raskt reduseres kraftig. Dersom deler av vår litterære produksjon må foregå på for eksempel engelsk, vil den kvalitativt og kvantitativt svekkes, og utenlandske forfattere og forlag vil ta over på de aktuelle områdene. Det vil være en situasjon som man må forvente vil strekke seg over flere generasjoner, og som kanskje alltid vil sette sitt preg.

¹ Når vi i denne sammenhengen bruker uttrykket "bøker", er det i en medieuavhengig betydning som blant annet omfatter både digitale og papirbaserte utgivelser.

Å opprettholde norsk som et fullverdig og foretrukket skriftspråk bidrar sterkt til å stimulere skapende virksomhet i Norge på alle områder hvor skriftspråket er sentralt. Dersom norsk språk skulle miste sin posisjon som den sentrale kommunikasjonsbæreren i landet, vil hele infrastrukturen i den norske forlags- og mediebransjen svekkes kraftig. De norske forlagene vil tape i konkurransen overfor utenlandske, og de vil miste mye av sin mulighet til å opprettholde en bred utgivelse uansett språkform. Direkte og indirekte vil dette negativt påvirke forfatterrekrutteringen og nyskapningen i Norge innenfor alle sjangere. Tapet av norsk som det samfunnsbærende språk i Norge vil ikke bare være et tap for det norske språket, men det vil også redusere all skriftspråklig produksjon i Norge, uavhengig av språkform. En slik utvikling vil skape en ond sirkel og ha en selvforsterkende effekt som bidrar til at posisjonen til norsk språk svekkes ytterligere. Vi mener selvsagt at det er et selvstendig og overordnet mål å opprettholde norsk som vårt samfunnsbærende språk, slik vi har gitt uttrykk for innledningsvis. Men det er viktig å understreke, slik vi har gjort her, at det også må ses som et virkemiddel for å opprettholde og styrke all litterær virksomhet i Norge. Det er vår oppfatning at det bør være et viktig og selvstendig mål som angår både vår nasjonale kultur, kompetanse og økonomi, og som dermed er sentralt for å hevde oss som nasjon.

Selv om norsk språk på de fleste områder står sterkt i dag, er det likevel viktig at man ikke undervurderer den mer langsiktige effekten av at norsk er under press fra engelsk, ikke minst fordi det skjer samtidig med at ungdommens leseinteresse og leseferdighet ser ut til å avta. Norsk språk kommer dermed under press fra to kanter. Det er samtidig viktig å være oppmerksom på den helt sentrale rollen norsk forlagsbransje har når det gjelder å opprettholde og videreutvikle norsk språk på alle områder.

Blant mange aktuelle stimulerings tiltak for å styrke norsk språk, blir det viktig for forlagsbransjen å understreke behovet for økonomisk støtte til forskjellige typer norskspråklige bøker og andre publikasjoner (uavhengig av om det skjer i trykt eller digital form) hvor markedsgrunnlaget allerede i dag er for lite til at en helt selvfinansierende utgivelse kan skje i særlig stort omfang. Å opprettholde en bred utgivelse av norskspråklige bøker på alle områder og innen alle sjangere vil være et viktig tiltak for å styrke og videreutvikle norsk språk. Vi har allerede i dag en del slike støtteordninger, og det vil være nødvendig å følge dem opp og vurdere eventuelle nye behov. Noen av disse ordningene ligger under kultur- og kirkedepartementets ansvarsområde, andre utenfor. Siden KKD er adressat for denne høringsuttalelsen, er det grunn til å nevne særlig to viktige områder som dette departementet i dag ikke har ansvar for, nemlig lærebøker og læremidler for skole og høyere utdanning samt vitenskapelige utgivelser, blant annet tidsskrifter. Slike utgivelser vil være viktige bidrag til utviklingen av norsk fagspråk.

Vi vil også understreke at et viktig element i språkstyrkingsarbeidet er å sikre et godt tilbud av gode norskspråklige bøker på de allmennlitterære områdene for alle aldergrupper, både bøker som henvender seg til et bredt publikum og til mindre målgrupper. Det bidrar til å øke leseinteressen, og dermed blir språkkompetansen større. Jo flere som får et aktivt og positivt forhold til lesning, jo flere vil gjennom egen erfaring få anledning til å oppleve hvilken verdi morsmålet representerer, og hvor viktig morsmålet er for personlighetsutviklingen og identiteten. Det vil også klargjøre den vesentlige forskjellen det er å kunne tilegne seg et litterært stoff på morsmålet sammenliknet med å måtte gjøre det på et språk man har et mer utvendig forhold til. Som lesestimulerende virkemiddel vil vi særlig understreke skjønnlitteraturens betydning, både for barn og voksne. Å sikre en god situasjon for skriving og utgivelse av norsk skjønnlitteratur og for oversettelse av verdifull utenlandsk

skjønnlitteratur bør derfor betraktes som et viktig språkstyrkingstiltak og bør høre med til den nye institusjonens interesseområde, selv om eventuelle støtteordninger blir administrert av andre organer.

2 Behov hos forlagsbransjen som et statlig språkorgan bør dekke

Forlagene har et regelmessig behov for råd og hjelp i språklige spørsmål, særlig når det gjelder språkriktighet. Å få et raskt svar på konkrete enkeltspørsmål som dukker opp i arbeidet med en utgivelse, vil være den type hjelp som nok oftest vil være aktuell i denne forbindelse. Norsk språkråds rådgivingstjeneste dekker i dag dette behovet på en god måte, og det er ønskelig at en tilsvarende tjeneste opprettholdes i det nye språkorganet. Men det vil også være behov for mer omfattende bistand med enkeltutgivelser. Selv om henvendelsene vil være vesentlig færre, kan likevel det samlede bistandsbehovet være større i slike saker.

Flere av våre medlemsforlag utgir ordbøker og ordlister og vil i den forbindelse ha spesielle behov for bistand fra et nytt språkorgan, slik man har det i dag fra Norsk språkråd. Her vil det kunne dreie seg om et mer omfattende og strukturert samarbeid. Når det gjelder norske ordlister for skolen, er det som kjent Språkrådet som i dag er godkjenningssinstans, og det er viktig at samarbeidet både før og under godkjenningsarbeidet skjer på en smidig og effektiv måte. For andre ordbøker vil det være ønskelig at det nye organet etter avtale kan yte mer omfattende bistand på flere trinn i utgivelsesprosessen dersom et forlag ønsker det.

Det vil også være behov for mer omfattende hjelp når det gjelder norsk fagspråk innen spesielle fagområder. Det kan blant annet gjelde lærebøker for skolen, for eksempel innen yrkesfag, men også innenfor enkelte allmenne fag. Som kjent oppstod det et slikt behov knyttet til nye lærebøker i det såkalte KRL-faget, hvor etablert norsk skrivemåte for en rekke navn og begreper innen forskjellige verdensreligioner manglet. I mye faglitteratur og i mange oppslagsverker ellers vil det også være mindre og større behov for å avklare spørsmål knyttet til fagtermer. Et nytt språkorgan bør være i stand til å gi hjelp i slike situasjoner. Vi vil ellers nevne at de tematiserte, digitale ordbasene som Språkrådet har laget gjennom årene, for eksempel for geografiske og historiske navn og for kjemiske og fysiske termer, er nyttige og bør vedlikeholdes og oppdateres. Det kan også være aktuelt å etablere baser for andre områder. Vi ser det som naturlig at det nye språkorganet påtar seg et overordnet nasjonalt ansvar for utviklingen av norsk fagspråk og blir et naturlig sted for forlagene å henvende seg når de trenger hjelp i den forbindelse.

Nye ord dukker hyppig opp i språket, og nye fenomener finner raskt sin plass i hverdagen. Det internasjonale nyhetsbildet formidler ofte navn på steder, personer, organisasjoner og fenomener som tidligere var ukjente her i landet, og som ofte knytter seg til språk med andre alfabet og skrifttegn enn det latinske. For forlagene vil det være et løpende behov for at det raskt etableres en offisiell norsk skrivemåte for mange av disse ordene og navnene. Vi vil derfor håpe at det nye språkorganet får myndighet, kompetanse og kapasitet til å gjøre dette og til å bistå forlagene når spørsmål om slike forhold dukker opp. Mange av forlagenes utgivelser har en dagsaktuell karakter hvor slike behov er sentrale, og hvor manglende offisielle former eller manglende mulighet til å få veiledning til å finne gode midlertidige løsninger vil være uheldig for språkutviklingen. Som eksempler på utgivelser hvor slike spørsmål er særlig viktige, kan nevnes atlas og oppslagsverk av forskjellig slag.

Lærebøkene og læremidlene for skolen utgjør en vesentlig del av de skriftspråklige forbildene barn og unge møter i sin oppvekst, og vi må anta at språket i lærebøkene derfor har stor

betydning for hvordan nye generasjoner får dannet sin forestilling om godt og riktig språk. Den språklige godkjenning av lærebøkene er som kjent avvirket, og fra forlagenes side ønsker vi heller ikke at den ordningen skal innføres på nytt. Forlagene har i liten grad benyttet seg av det tilbudet om språkkontroll som Språkrådet lanserte etter at godkjenningsordningen ble avvirket. Det skyldes antakelig at forlagene finner det mest formålstjenlig å benytte egne språkkonsulenter, som regel eksterne, men forholdet må ikke tolkes som en avvisning av samarbeid med Språkrådet om lærebokspråk. Forlagene vil kunne se fordeler av forskjellige former for samarbeid med det nye språkorganet om spørsmål som gjelder godt og riktig språk i lærebøkene, uten at vi finner det hensiktsmessig å konkretisere det ytterligere i denne sammenhengen. Skolen, og dermed skolebøkene og læremidlene, vil jo antakelig uansett måtte være et sentralt arbeidsfelt for det nye språkorganet, og vi regner for øvrig med at det nye språkorganet vil kunne engasjere seg på dette området uten å komme i konflikt med oppgavene til det nye utdanningsdirektoratet. Som nasjonalt tilsynsorgan for norsk språk vil den nye institusjonen nødvendigvis måtte engasjere seg bredt og på tvers av mange kompetansegrenser.

3 På hvilke områder og måter og i hvilke former kan forlagsbransjen tenke seg å samarbeide med og delta i den nye institusjonens språkpolitiske arbeid?

Måter og former: Norskspråklige forlag har som nevnt en sterk interesse av at norsk opprettholdes som det samfunns- og kulturbærende språket i Norge. Vi har på dette området en interesse som klart faller sammen med et hovedmål for den nye institusjonen. Den norske Forleggerforening representerer de største og viktigste forlagene i Norge og er dermed talerør for sentrale aktører med stor betydning for formidlingen av norsk skriftspråk. Vi mener derfor at det er viktig at det nye språkorganet etablerer nære og gode kontakter med foreningen. Vi vil selv være interessert i at det skjer, og vil gjennom medarbeidere i våre medlemsforlag kunne stille til disposisjon personer med kompetanse og interesse innenfor mange av de feltene som den nye institusjonen antakelig vil komme til å arbeide på. Samarbeidet vil kunne skje innenfor både formelle og uformelle rammer. Dersom det etableres et formelt organ i likhet med det nåværende Språkrådet, vil vi synes at det er naturlig at vår forening er representert der. Dersom man alternativt eller i tillegg arrangerer regelmessige drøftingsmøter av mer uformell karakter om språk og språksituasjonen, vil det være like naturlig at vi er godt representert i slike sammenhenger. Vi, og våre medlemsforlag, vil også være interessert i å få anledning til å delta i komiteer og arbeidsgrupper som eventuelt etableres for spesielle formål for kortere eller lengre perioder, dersom formålet angår våre arbeidsfelt.

Det nye organet vil også kunne regne med at enkeltforlag så vel som foreningen, med utgangspunkt i de områdene vi arbeider på og de erfaringene vi gjør, mer uformelt kommer med innspill i form av ideer og forslag som kan være verdifulle i det språkpolitiske arbeidet. Vi vil også gjennom våre medlemsforlag besitte statistisk og markedsbasert kunnskap om utviklingen av det norskspråklige bokmarkedet, som kan være verdifulle bidrag når man skal danne seg et bilde av situasjonen for norsk språk. Det gjennomføres også regelmessige undersøkelser om lesevaner og leseinteressen hos den norske befolkningen, som gir informasjon om utviklingstendenser som kan være av interesse for det nye språkorganet i forbindelse med språkstyrkingsarbeidet.

Gjennom sitt redaksjonelle arbeid med tekster innenfor mange forskjellig fagområder og sjangere får forlagsansatte god tilgang på språklige eksempler som er interessante å vurdere i forhold til språkriktighet. Det har, så vidt vi har forstått, vært slik at arbeid med godkjenning av lærebokmanuskripter hadde en positiv bieffekt for Språkrådets øvrige arbeid fordi det gav

et rikt tilfang av eksempelmateriale som initierte og gav grunnlag for normeringsspørsmål og andre vurderinger om språkriktighet. Dersom det er av interesse for det nye språkorganet, lar det seg sikkert gjøre å etablere kontakt med forlagsmiljøene slik at man mer systematisk får oversendt eksempelmateriale som kan fylle en tilsvarende funksjon.

Samarbeid med enkeltforlag om bokutgivelser som er av interesse for den nye institusjonens virksomhet, bør også nevnes som en aktuell samarbeidsform.

Områder: Før vi vet mer konkret hvilke arbeidsoppgaver den nye institusjonen skal ha, kan vi ikke gi annet enn en foreløpig antydning av aktuelle områder for samarbeid og deltakelse. Vi drøfter gjerne saken mer konkret når den nye institusjonen er etablert.

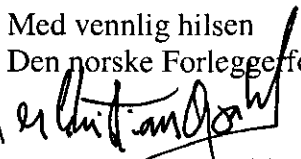
Språknormering vil være et område hvor vi mener det er relevant for oss å delta på en eller annen måte, ikke minst med utgangspunkt i at det er våre medlemsforlag som står for utgivelsen av de fleste og mest sentrale ordbøker og ordlister i Norge. Samtidig arbeider forlagene i forbindelse med de manuskriptene som mottas, med store mengder tekst som ikke har vært gjennom ekstern språkkontroll. Det gir forlagene stor kunnskap om språklige tendenser i unormerte tekster. Samtidig utøver forlagene gjennom sin redaksjonelle bearbeiding en form for normerende virksomhet. Samlet sett gjør det norsk forlagsbransje til en sentral normeringsaktør og dermed en naturlig samarbeidspartner på området normering.

Forleggerforeningen og enkeltpersoner knyttet til våre medlemsforlag har gjennom lengre tid engasjert seg i foreningen Les, og vi har naturlig nok interesse av at det gjennomføres lesestimulerende tiltak av forskjellige slag. Vi antar at slik virksomhet også vil kunne inngå i den nye institusjonens tiltak for språkstyrking, og i så fall vil det være et område for samarbeid. Mer generelt vil vi også kunne være interessert i å samarbeide om holdningsskapende tiltak og tiltak for språkstyrking, men vil selvsagt måtte vurdere dette fra sak til sak. Slikt arbeid vil for oss antakelig være særlig aktuelt innenfor skole og høyere utdanning, men også på andre områder vil vi være interessert i å drøfte samarbeid om konkrete tiltak. Vi har tidligere samarbeidet med Språkrådet om kartleggingen av læreboksituasjonen innen høyere utdanning, og liknende typer dokumentasjon kan være eksempel på andre mulige samarbeidsprosjekter. Ellers vil vi være en naturlig samarbeidspartner i strategiske spørsmål om styrking av norsk språk gjennom tiltak som sikrer utvikling og spredning av norskspråklige bøker.

Vi har tidligere nevnt behovet for offentlig støtte til visse utgivelsesområder hvor markedsgrunnlaget er svakt. Ved videreutvikling av eksisterende støtteordninger og vurdering og etablering av nye vil vi også anse oss som en naturlig samarbeidspartner, i den grad den nye institusjonen engasjerer seg konkret i slike spørsmål.

* * *

Med vennlig hilsen
Den norske Forleggerforening



Per Christian Opsahl
Fungerende direktør